

મુંબાઈ ઈલાકા તથા હિંદુસ્થાનની

ભૂગોળની તારવણી

Revised No 23

1-7 1926

૧૩૪૨૨

૨

૧૮

કર્તા : એક શિક્ષક

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક

~~૧૭૧૧૨~~

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ

મુજ ૪ દલખો તથા
પેટ્ટા-લાવની ભગોળના તાલુકા

વિષય

મશ્હુર : ૮૪૪ : ૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીસાઈટ સંગ્રહ

મુંબઈ ઈલાકા તથા હિંદુસ્તાનની ભુગોળની તારવણી

—:—

મુંબઈ ઈલાકાનું સામાન્ય જ્ઞાન

સીમા:—મુંબઈ ઇલાકાની ઉત્તરે બલુચિસ્તાન, પશ્ચિમે, રજપુસ્તાન. પૂર્વે મધ્ય હિન્દ એજન્સી, મધ્ય પ્રાંત, નીચામણું રાજ્ય. દક્ષિણે, મદ્રાસ પ્રસાદો અને મલેસુર. પશ્ચિમે અરબી સમુદ્ર.

કુદરતી વિભાગો

(૧) સિંધ (૨) કચ્છ (૩) ગુજરાત (૪) કાન્ધલા
(૫) મહારાષ્ટ્ર

મુંબઈ ઈલાકાના રાજ્યકીય વિભાગો નીચે પ્રમાણે

(૧) સિંધ વિભાગ (૨) ઉત્તર વિભાગ (૩) મધ્ય વિભાગ (૪) દક્ષિણ વિભાગ. (૫) મુંબઈ બેટ

(૧) સિંધ વિભાગ

જિલ્લા મુખ્ય શહેર

કરાચી જિલ્લો—કરાચી અને નજર હંકા.

દેહરાબાદ જિલ્લો—દેહરાબાદ.

થર અને પારકર જિલ્લો—ઉમરકોટ.

સકકર જિલ્લો—સકકર અને શિકારપુર.

લારખાના જલ્લો—લારખાના અને સેવાન.

ઉપગો સરહદ મૂલક—જેકોખાખાદ.

ખરપુર સંસ્થાન - ખૈરપુર. (દેશીરાજ્ય)

(૨) ઉત્તર વિભાગ

જલ્લો

મુખ્ય શહેર

અમદાવાદ જલ્લો—અમદાવાદ, વિરમગામ, ઘોઘા,
ખારાઘોડા, અને ઘોળકા.

ખેડા જલ્લો—ખેડા, નડીયાદ, ઉમરેઠ, ડાકોર, કપડવાંજ,
મહેમદાવાદ અને આણંદ.

પંચમહાલ જલ્લો—ગોધરા, હાલોલ, દાહોદ અને ચાંપાનેર.

ભરૂચ જલ્લો—ભરૂચ, જાંબુસર, અંકલેશ્વર, શુકલતીર્થ.

સુરત જલ્લો—સુરત, વલસાડ, ડુમસ, હજીરા, ઉદવાડા, રાંદેર.

થાણા જલ્લો—થાણા, વાંદરા, વસઈ, કલ્યાણી અને ખરાલી.

ઉત્તર વિભાગમાં આવેલા દેશી રાજ્યો.

મુખ્ય શહેર

પાલણપુર એજન્સી—પાલણપુર, રાધનપુર.

મહીકાંડા એજન્સી—ઈડર, ઠાંતા.

રેવાકાંડા એજન્સી—રાજપીપળા, છોટાઉદેપુર, ખારીઆ,
અને લુણાવાડા.

સુરત એજન્સી—સચીન, ધરમપુર, વાંસદા.

કાઠીઆવાડ એજન્સી—જુનાગઢ, ભાવનગર, ભાવનગર,
પોરબંદર, રાજકોટ, અને મોરબી.

ખંભાત સંસ્થાન—ખંભાત.

ઘાયકવાડી રાજ્ય—વઢોદરા, ડભોઇ, પાટણ, નવસારી,
અમરેલી, દ્વારકા, વડનગર, પેઠલાદ.

કચ્છ સંસ્થાન—માંડવી, બૂજ, મુંદ્રા, અંબર, કોઠારા.

જવાર સંસ્થાન—જવાર.

(૩) મધ્ય વિભાગ

જિલ્લા

મુખ્ય શહેર

પશ્ચિમ ખાનદેશ જિલ્લો—ધુળીઆ.

પૂર્વ ખાનદેશ જિલ્લો—જલગામ અને ભુશાવળ.

નાશીક જિલ્લો—નાશીક, ત્રંબક, દેવલાલી.

અહમદનગર જિલ્લો—અહમદનગર.

પુના જિલ્લો—પુના અને લાનોલી.

સતારા જિલ્લો—સતારા અને મહાબળેશ્વર.

સોલાપુર જિલ્લો—સોલાપુર, બારસી, અને પંઢરપુર.

મધ્ય વિભાગમાં આવેલા દેશી રાજ્યો.

સતારા જંગીર—ભૌર, દમટણ, ઝોંધ, જત.

તે ઉપરાંત મુરગઢા, મહેવાસી પરગણાનો મુલક જે બધાં
નાનાં નાનાં દેશી રાજ્યો છે

(૪) દક્ષિણ વિભાગ

વિજયપુર જિલ્લો—વિજયપુર.

બેલગામ જિલ્લો—બેલગામ.

ધારવાડ જીલ્લો—ધારવાડ ને કુબલી.

અનંતા જીલ્લો—ધારવાડ અને હોનાવર.

રત્નાગીરી જીલ્લો—રત્નાગીરી અને વેંગુર્લા

જેલ્લાળા જીલ્લો—અલીબાગ અને ઉરાણ.

દક્ષિણ વિજાપુરમાં આવેલા દેસી રાજ્યો.

એલ્લાપુર, સાંમલી, તિરુવ, બ્રમખંડી, કુરંડવાડ, મુધોળ,
રામકુમર, કાવંતવાડી.

મુખ્ય પર્વતો

(સિંધમાં) હાલા, વિંધ્યાચળ.

(પશ્ચિમખાનદેશમાં) સાતપુડાના ધ્રાંટાઓ

(નારીક જીલ્લામાં) સહ્યાંદ્રી

(વડોદરા પાસે) પાવાગઢ

(કાઠિયાવાડમાં) ગીરનાર અને સૈતુનું

૧ હાલા

૫ પાવાગઢ

૨ વિંધ્યાચળ

૬ ગીરનાર

૩ સાતપુડાનાં ધ્રાંટાઓ

૭ સૈતુનું

૪ સહ્યાંદ્રી

મુખ્ય નદીઓ

સિંધુ નદી (કરાચી પાસે સિંધમાં)

નર્મદા (ભરૂચ પાસે) તાપી (સુરત પાસે)

ગોદાવરી (નાસીક પાસે) કૃષ્ણા (વિજયપુર પાસે)
 યનાસ (પાલજુપુર પાસે) મહી (મોકર પાસે)
 સરસ્વતી (મીઢપુર પાટણ પાસે)
 સાબરમતી (અમદાવાદ પાસે)

૧ સિંધુ	૪ ગોદાવરી	૭ મહી.
૨ નર્મદા	૫ કૃષ્ણા	૮ સરસ્વતી
૩ તાપી	૬ યનાસ	૯ સાબરમતી

પાણીના વહેતા ધોધ

સુરપાણુનો ધોધ, ગરસપાનો ધોધ અને ગોકાકેનો ધોધ.

રણ

કચ્છ અને ઘરપારકર

અંબાત

કચ્છનો, અંબાતનો અને કોરીનો

બંદર

કરાચી, માંડવી, મુંબઈ, દ્વારકા, પોરબંદર, માંજીજી,
 વેરાવળ, બકરાબાદ, ભાવનગર, કારાવાડ.

વસ્તી

મુંબઈ પ્રજાકાની, ૨ કરોડ ૮૦ લાખ

ધર્મ

હિન્દુ, જૈન, પારસી, મુસલમાન, ખ્રિસ્તી, યહુદી.

ભાષા:—સિંધી, કચ્છી, ગુજરાતી, મરાઠી, કાનડી, ઉર્દુ.

હવાખાવાનાં ઠેકાણાં (ઉત્તર વિભાગમાં જોવા)

કુમસ, હજીરા, બાલાચડી, ચોરવાડ, ગોપનાથ,
તીથલ, સિવાય મહાબળેશ્વર, દેવલાલી અને માથેરાન.

જાત્રાનાં ઠેકાણાં

દારકા, ડાકોર, ચાણોદ, કન્યાળી, પાલીતાણા, નાશીક,
ત્રાંબક, પઢંરપુર, શેત્રુંજી, ગીરનાર, ઉદવાડા, બહુચરાણ,
અબાણ.

જોવા લાયક સ્થળો.

કબીરવડ, ગીરનાર, કેનેરીની શુક્લ, સોમનાથ પાટણ,
લતુદ્રાના કુંડ. ચાંપાનેર, રૂદ્રમાળ, આરાસુર, શુમલી, સર-
ખેજનો રોજી, ધારાપુરી તથા કાર્લાની શુક્લ, સુરપાણનો ધોધ,
ગેરસપાનો ધોધ; ગોકાકનો ધોધ, વિજાપુરનો ધુમટ વગેરે

રેલ્વે

ત્રણ મુખ્ય લાઇનો છે. જેવી કે બી. બી. સી. આઇ. તથા
જી. આઇ. પી. અને ત્રીજી સર્વન ચરાઠા આ શિવાય વડોદરા
તથા કાઠિયાવાડના દેશી રાજ્યોની માલેખાનાં પથ નાની નાની
લાઇનો છે.

રહેવાનાં મુખ્ય જગ્યાને (રોશનો)

અમદાવાદ, આણંદ, વડોદરા, વીરમગામ, મહેસાણા, વઢવાણ, બોટાદ, રાજકોટ, જેતલસર.

મુંબઈ ઇલાકા વિષે ખાત્ર યાદ રાખવા લાયક છે. કે ગોરસપાનો ઘોઘ, અને વિજપુરનો ધુમટ, એ જાનેનો જોડો આખી દુનિયામાં ખીજે ક્યાંએ નથી. ઉપરાંત ધારા-પુરીની ચુકા અને કાલોની ચુકા પણ દુનિયામાંની ખીજ વખણાયેલી ચુકા માંહેની ગણાય છે.

કંઈ નહી, કેને મળે છે ?

અરબી સમુદ્રને મળનારી નદી—સિંધુ અને ભાદર; ખંભાતના અખાતને મળનારી નદી—શેત્રુંજી, સાબરમતી, તાપી, નર્મદા, ઠાદર, મહી.

પોરબંદરનું ખીજું નામ સુદામાપુરી. નવાનગરનું ખીજું નામ જામનગર. નગરઠકાનું ખીજું નામ પ્રદ્યાણાબાદ, મોટામાં મોટી નદી સીંધુ, મોનામાં મોટો પર્વત સંદ્યાદ્રી, મોટામાં મોટો જીલ્લો અહમદનગર, મોટામાં મોટું દેશી રાજ્ય વડોદરાનું એટલે માયકવાડનું કહેવાય છે.

રાજાઓની ઓળખ

કચ્છના રાવ, પોરબંદરના રાણા, નવાનગરના જામ, જુના-મઢના નવાબ, વડોદરાના માયકવાડ કહેવાય છે.

વખણાએલી વસ્તુવાળાં શહેર

હૈદરાબાદનું—સોનેરી બરત, હાથીદાંત વખણાય છે. બૂજનું—સોના રૂપાનું નકશીકામ. અમદાવાદનું—રેસમી કાપડ, અને કીનખાખ. સુરતની બરશી, સાડી, રેસમી કામ, તથા કસબ કામ વખણાય છે. નાશીકના ત્રાંચા પિત્તળનાં વાસણ લીલીદ્રાક્ષ. પુનાનું—ચિત્રકામ. નાગરવેલનાં પાન, અંજીર, નારંગી, ત્રાંચા પિત્તળના વાસણો વખણાય છે. કપડવંજનો સાણુ વખણાય છે. કચ્છ કાઠીઆવાડના ઘોડા વખણાય છે. બમનગરનું કંકુ અને બાધણીદામ વખણાય છે. કાંચલીના તખલા, સારંગી વગેરે વાજીત્રો

મુંબઈ ઇલાકાના મોટા અમલદારને ગવર્નર કહે છે. તે શિઆળામાં મુંબઈમાં રહે છે, ઉનાળામાં મહાબળેશ્વરની ટેકરી ઉપર અને ચોમાસામાં પુનામાં રહે છે. તે પાંચ પાંચ વરસે બદલાય છે, તેની નીમણુંક નામદાર સહેનસાહ કરે છે.

હિન્દુસ્તાનનું સામાન્ય જ્ઞાન.

સીમા : ઉત્તરે હિમાલય, પૂર્વે બંગાળાનો ઉપસાગર, દક્ષિણે હિંદી મહાસાગર, પશ્ચિમે અરબી સમુદ્ર.

પર્વતો

હિમાલય, કાશ્મીરમ, હિંદુકુશ, સુલેમાન, હાલા, વિંધ્યાચળ, અરવલ્લી, આબુ, સાતપુડાના કાંટાઓ, પશ્ચિમ-પાટ અથવા અંદાદ્રી તથા નીલગીરી.

નદીઓ

ગંગા, જમના, ધૃષ્ટપુત્રા, સિંધુ, જેલમ, ચિનાબ, સતલજ, બીઆસ, નર્મદા, તાપી સાબરમતી, ગોદાવરી, કૃષ્ણા, મહી, ઈરાવતી, અને કાવેરી.

સરોવર

માનસરોવર, સવણહદ, વુલર (એ મીઠા પાણીના છે) સાંબર, ચીલકા, કેલર, (એ ખારા પાણીના છે.)

પૂર્વ કિનારાનાં બંદર

મદ્રાસ, મછલીપટ્ટણ, વિઝગપટ્ટણ.

પશ્ચિમ કિનારાનાં બંદર

મુંબઈ, કરાંચી, કુમ્હા, હોન્ગકોંગ, પોરબંદર, વેરાવળ, અલીબાદ, રત્નાગીરી, વેંગુલા, હરણાઈ, કસ્વાડ, મેંગલુર, કાનાનોર, તાલીચરી, મહી, પાંજીમ, કલિકટ, અલપે.

બૂશીર

કન્યાકુમારી, તે છે દક્ષિણે છે.

ખેટ

લંકા અથવા સિલોન, તથા માલદીપ, આંદામ-નીકોબાર, સામેનર.

વસ્તી :—૩૨ કરોડની.

મુખ્ય પેદાશ :—ચોખા, ઊન, કપાસ, ધઉં. તેથી ઉતરતી, :—ચા, શણ, ખરીજી ગળી, જળસી, તૈથી બીચાં વગેરે.

ખનીજ પેદાશ :—સોનું મહીસુરમાથી, કાલસા પાં. માળ રાણીગંજ ઓરીયા અને ઢરીયાની ખાણોમાંથી નીકળે છે. કલાઇ ખાસાબના સરીમ પ્રાંતમાંથી, સિંધવ—મીઠું પંજાબમાંથી, પન્ના અને જોવળકંડામાંથી હીરા નીકળે છે. ભોખંડ ધણી જગાએથી નીકળે છે. ગ્યાસલેટ બહારેશમાંથી નીકળે છે.

જાત્રાનાં સ્થળો

કાશી, જળજાથપુરી, ચમેન્ધર, દ્વારકા (વિશેષમાંના મુંબઈ ઇલાકાનાં જાત્રાનાં સ્થળો બોલવા)

હિન્દુસ્તાનના સૌથી ઉપરી જમલદારને વાઇસરોય અને મવનંર જનરલ કહે છે. તે પાંચ પાંચ વર્ષે બદલાય છે.

ખાલસા એટલે અંગ્રેજ સરકારના તાબાના

વિભાગ અને તેનાં મુખ્ય શહેરો

મુંબઈ ઇલાકો :—મુંબઈ, કરાંચી, હૈદરાબાદ, અમદાવાદ, સુરત, ભરૂચ, પુના, સતારા, કારવાડ, હોનાવર.

મદ્રાસ ઇલાકો :—મદ્રાસ, કાંલ્પરમ, વિજયપટ્ટણ, મદુરા, ટમ્પુટીકોરીન, ત્રીચીનાપેટ્ટી, ઉત્કામંડ, મેંગલુર.

ખંગાળા ઇલાકો—કલકતા, મુર્શિદાબાદ, ઢાંકા, દાલ્હીગ.

બહાર ઓરીસા પ્રાંત :—પટણા, ગયા, કટક, જગન્નાથપુરી.

અક્ષરેશ :—રંથુન, માંડલે, મેલમીન અને ઐક્યાબ.

સંયુક્ત પ્રાંત :—આગ્રા, અલ્હાબાદ, કાનપુર, કાશી કે
બનરસ, મથુરા, અલીગઢ, લખનૌર,
ઝાંસી, મીરત, સહરાણુ, રૂરકી.

પંજાબ પ્રાંત :—લાહોર, અમૃતસર, પાણીપત, સ્થાનેશ્વર,
સીમલા, દિલ્લી, અને કસાવલી.

મધ્યપ્રાંત : નાગપુર, પંચમડી, જખલપુર, ખંડવા,
ઇલીચપુર, ઉમરાવતી અને આકોલા.

આસામ :—ગોહટી, શીલોન અને ચેરાપુંજી

પ્રિટિશ બલુચિસ્તાન :—કવેટા

વાયવ્ય સરહદ પ્રાંત :—પેશાવર.

દેશી રાજ્યો નીચે પ્રમાણે છે.

કાશમીર, મુખ્ય શહેર જમ્મુ અને શ્રીનગર

નીઝામ , , હૈદરાબાદ

ચાયકવાડ , , વડોદરા

મહીસુર , , મહીસુર, બાંગલોર અને કોલર

રજપુતાના જોજ્ઞસી—બીકાનેર, અલવર, કીશનગઢ, જય-
પુર, ભરતપુર, ધુંદી, કોટા, ઉદેપુર,
જેઘપુર, જેસલમીર.

મધ્ય હિન્દ એન્જ-સી—ગોપાલ, ઇદાર, આલીબર, ઉલ્લાન,
પન્ના, રતલામ.

મુંબઈ ઇલાકામાં દેશી રાજ્ય—કાઠિઆવાડ, કચ્છ, ખંભાત,
રાજપીપળા, કોદહાપુર.

મદ્રાસ હેઠળ દેશી રાજ્ય—ત્રાવણકોર.

ખંચાળ હેઠળ દેશી રાજ્ય—કુચિનહાર અને સીકીમ.

આસામ તાબામાં—મણીપુર અને ટીપેર.

સ્વતંત્ર દેશી રાજ્યો.

નેપાળ—ખડુંમડુ.

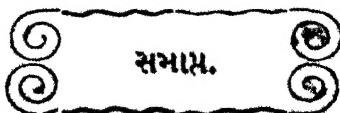
બૂતાન—પુનાખા

સ્વતંત્ર પરદેશી રાજ્ય

ફીરંગીઓના—ગોવા, દીવ અને દમણ.

ફ્રેન્ચના—પોંડીચેરી, માહી, કારીકલ, યાનાન, ચંદ્રનગર.

લંકા અગર સીલોન અથવા સિંહલદ્વીપ—એ છેક
હિંદુસ્તાનની દક્ષિણે છે. તેની નીચે આવેલ દ્વીપ આવેલ છે જે
દેશી રાજ્ય છે; તે લંકાના મવનરના તાબામાં છે.



આ ચોપડી નીચેના સરનામે મળી શકે

લક્ષ્મીશંકર ભગવાનજી રાવલ

કોહારા-કચ્છ.

(અળાડાસા)

મેસર્સ જીવરામ બુક ડીપો

જામૈ (ક)

